

Participačné práva dieťaťa v aplikačnej praxi Komiséra pre deti v Slovenskej republike

JUDr. Alena Mátejová, PhD.

I. Vznik špecifického orgánu ochrany práv detí v Slovenskej republike - Komiséra pre deti

Inštitucionálne riešenie zabezpečenia verejnej ochrany práv detí v Slovenskej republike bolo dlhodobo diskutované na rôznych odborných fórach. Zásadná zmena nastala v roku 2007, kedy Výbor OSN pre práva dieťaťa posudzoval 2. periodickú správu Slovenskej republiky o pokroku v implementácii záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru OSN o právach dieťaťa. Výbor OSN pre práva dieťaťa odporúčal, aby Slovenská republika vytvorila mechanizmus prijímania a vybavovania sťažností od detí a v prospech detí. Druhým ťažiskovým odporúčaním v tejto oblasti bolo zriadenie nezávislého orgánu na monitorovanie implementácie Dohovoru OSN o právach dieťaťa v súlade s rezolúciou 48/134 Valného zhromaždenia OSN z 20. decembra 1993 o Vnútroštátnych inštitúciách na presadzovanie a ochranu ľudských práv (tzv. Parížske princípy) - s mandátom prijímať a vyšetrovať sťažnosti detí alebo v mene detí poukazovať na porušovanie ich práv. Tento nezávislý orgán by mal spolupracovať s ostatnými príslušnými orgánmi. Výbor OSN pre práva dieťaťa síce ocenil úsilie slovenského Verejného ochrancu práv v oblasti ochrany práv detí, aj prácu Slovenského národného strediska pre ľudské práva, vyjadril však obavy, že monitorovanie všetkých relevantných oblastí Dohovoru OSN o právach dieťaťa nie je v Slovenskej republike adekvátne a koordinované.

Po prehodnotení rôznych možných alternatív bolo navrhnuté riešiť verejnú ochranu práv detí oddelene od Verejného ochrancu práv, ako aj od Slovenského národného strediska pre ľudské práva a to samostatným nezávislým inštitútom, t.j. orgánom *sui generis* - Komisarom pre deti. Navrhnutý postup ponecháva rozsah pôsobnosti verejného ochrancu práv nedotknutý a paralelne upravuje kompetencie Komiséra pre deti v špecifických oblastiach. Takéto riešenie umožňuje skutočnosť, že verejný ochranca práv nie je orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach a teda z princípu právnej istoty v tomto prípade nevyplýva prekážka rozhodnutej veci (litispendencia). Zároveň Parížske

princípy možnosť spolupráce relevantných vnútroštátnych inštitúcií v oblasti ochrany ľudských práv vítajú.¹

Dňa 25. júna 2015 bol Národnou radou Slovenskej republiky schválený zákon č. 176/ 2015 Z.z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon č. 176/2015 Z.z.“), ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. septembra 2015.

Prvou Komisárkou pre deti bola Národnou radou Slovenskej republiky dňa 2. decembra 2016 zvolená Ing. Viera Tomanová, PhD. (podľa § 30 ods. 2 zákona č. 176/2015 Z.z.). V zmysle tohto ustanovenia zákona Komisár pre deti začne vykonávať svoju pôsobnosť do šiestich mesiacov odo dňa zvolenia. Stalo sa tak dňa 1. februára 2016, kedy bol zriadený Úrad komisára pre deti, ktorý plní úlohy spojené s odborným, organizačným a technickým zabezpečením Komisára pre deti.

II. Základné atribúty inštitútu Komisára pre deti v oblasti ochrany práv detí

Špecifickosť inštitútu Komisára pre deti spočíva v špecializovanej verejnej ochrane práv, Komisár pre deti sa zaoberá výlučne právami detí uznanými v medzinárodných dohovoroch, ktorými je Slovenská republika viazaná, ide najmä o Dohovor OSN o právach dieťaťa, jeho opčné protokoly² (vrátane práv, ktoré okrem príslušných dohovorov vymedzuje aj Ústava SR).

K špecifickým procesným kompetenciám Komisára pre deti podľa zákona patrí najmä oprávnenie predkladať oznámenia v mene dieťaťa alebo detí za Slovenskú republiku v zmysle Opčného protokolu k Dohovoru o právach dieťaťa o procedúre oznámení.³ Ide o jedinečné oprávnenie, ktoré v Slovenskej republike prislúcha výlučne Komisárovi

¹ Všeobecná dôvodová správa k návrhu zákona č. 176/2015 Z.z.

² Dohovor o právach dieťaťa (oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.)

- Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 424/2004 Z.z.).

- Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o účasti detí v ozbrojených konfliktoch (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 256/2009 Z.z.).

- Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o procedúre oznámení (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 91/2014 Z.z.).

³ Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o procedúre oznámení (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 91/2014 Z.z.), ktorý nadobudol pre SR platnosť dňa 14.04.2014.

pre deti a žiadnemu inému orgánu. Podmienky, za akých je možné predložiť oznámenie Výboru OSN pre práva dieťaťa upravuje priamo Opčný protokol v časti II.⁴

Nezávislosť postavenia Komiséra pre deti je v súlade s prílohou rezolúcie 48/134 Valného zhromaždenia OSN z 20. decembra 1993 o Vnútroštátnych inštitúciách na presadzovanie a ochranu ľudských práv (tzv. Parížske princípy) „Zloženie a záruka nezávislosti a plurality.“ Vzhľadom na skutočnosť, že Komisar pre deti sa podieľa na ochrane práv podporou a presadzovaním práv osobitne zaručených špecifickým skupinám, ktorými sú deti na základe medzinárodných dohovorov, jeho nezávislosť okrem iného spočíva aj v tom, že vnútroštátne orgány verejnej moci nemôžu zasiahnuť do výkonu pôsobnosti či oprávnení Komiséra pre deti. Bude výlučne na komisárovi kedy a ako uplatní svoju právomoc vymedzenú zákonom č. 176/2015 Z.z. Komisar pre deti je pri výkone svojej funkcie nezávislý a svoje oprávnenia vykonáva oddelene od iných orgánov, ktorým osobitný predpis zveruje kompetencie v oblasti ochrany ľudských práv (napr. verejný ochranca práv, prokurátor).⁵

Pôsobnosť Komiséra pre deti spočíva nielen vo výkone oprávnení smerom ku konkrétnym prípadom a v nájdení účinných prostriedkov nápravy, zastúpené sú tiež participačné práva detí, aktivity na podporu dodržiavania práv dieťaťa a zvyšovania povedomia o právach dieťaťa, dôležitú úlohu zohráva monitoring stavu a vývoja v dodržiavaní práv dieťaťa všeobecne (napr. primeranosť a efektívnosť čiastkových politík, právnych predpisov a pod.). Významná časť pôsobnosti je aj oprávnenie Komiséra pre deti zúčastniť sa súdnych konaní podľa všeobecných predpisov o konaní pred súdmi. Výkon pôsobnosti je realizovaný nielen na základe podnetov, ale aj z jeho vlastnej iniciatívy.

Participácia detí v záležitostiach, ktoré sa ich týkajú, je upravená v článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa, ktorý garantuje právo dieťaťa „*ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo tieto názory slobodne vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom dieťaťa musí venovať patričná pozornosť zodpovedajúca jeho veku a úrovni.*“ Zároveň sa dieťaťu poskytuje možnosť „*byť vypočuté v každom súdnom alebo správnom konaní, ktoré sa ho dotýka, a to buď priamo, alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu a spôsob vypočutia musí byť v súlade s procedurálnymi pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva.*“ Ide o ťažiskový princíp Dohovoru OSN o právach dieťaťa, ktorý vyzdvihuje postavenie dieťaťa ako aktívneho subjektu pri podpore, ochrane, uplatňovaní a monitorovaní jeho práv

⁴ Len v prípade, ak sa vyčerpali všetky dostupné vnútroštátne opravné prostriedky.

⁵ Osobitná dôvodová správa k § 4 návrhu zákona.

upravených v tomto Dohovore. V rámci participačných práv je úlohou Komiséra pre deti zabezpečenie, aby boli nielen vyjadrované, ale aj vypočuté názory detí v otázkach týkajúcich sa ich ľudských práv, t.j. *Komisár pre deti má plniť úlohu hlasu - hovorca detí v spoločnosti*. Keďže rozsah právomocí Komiséra pre deti je daný rozsahom práv, ktoré sú priznané deťom podľa Dohovoru OSN o právach dieťaťa a jeho opčných protokolov, nie sú v zákone tak, ako v niektorých iných právnych predpisoch, upravené osobitne povinnosti komisára konať napr. v najlepšom záujme dieťaťa, či povinnosť zisťovať názor dieťaťa a ďalšie.

Dostupnosť Komiséra pre deti je základným prvkom, ako dieťa môže zdieľať svoje poznatky tak, aby boli riešené špecializovaným orgánom. Inštitút Komiséra pre deti musí byť pre deti dostupný.⁶ Možnosti, akými sa deti môžu obrátiť na Komiséra pre deti sú viaceré, napr. osobnou návštevou, písomne, prostredníctvom elektronických prostriedkov. Na webovej stránke Komiséra pre deti je možné tiež podať podnet aj prostredníctvom elektronického formulára. Na účely širšej dostupnosti bola zriadená nonstop telefonická linka +421 (0) 950 439 342 (v slovenčine), ktorá slúži tiež na zabezpečenie priameho kontaktu s deťmi a na riešenie akútnych situácií. Informácie o nonstop linke, ako aj o ďalších kontaktných údajoch Komiséra pre deti boli z dôvodu čo najširšej informovanosti uverejnené v prostriedkoch MHD, ako aj na školách. Aj na základe zmluvy o spolupráci uzatvorenej medzi Úradom komisára pre deti a Slovenskou poštou, a.s. sú podania detí adresované Komisarovi pre deti bezplatne doručované, pričom stačí, ak dieťa na neofrankovanú obálku uvedie „pre Komiséra pre deti.“ Základom toho inštitútu je možnosť každého dieťaťa obrátiť sa na Komiséra pre deti. Dieťa zároveň musí dostať všetky potrebné informácie a to spôsobom dostupným jeho veku a úrovni vyspelosti, aby sa mohlo rozhodnúť vo svojom najlepšom záujme.

III. Právo dieťaťa obrátiť sa na Komiséra pre deti a rozhovor Komiséra pre deti s dieťaťom

Podľa Ústavy SR, ktorá zakotvuje princíp osobitnej ochrany detí a mládeže, kde podľa článku 41 ods. 1 sa „*zaručuje osobitná ochrana detí a mladistvých*“, táto základná ústavná zásada sa uplatňuje v súlade s vnútroštátnou právnou úpravou aj pri ochrane práv dieťaťa vo všetkých kompetenciách Komiséra pre deti.

⁶ Osobitná dôvodová správa k§ 2 zákona č. 176/2015 Z.z.

Z Dohovoru OSN o právach dieťaťa, ktorý zaväzuje Slovenskú republiku, vyplýva záväzok štátu uskutočňovať opatrenia, prostredníctvom ktorých sa každému dieťaťu zabezpečí možnosť uplatniť svoje práva zaručené týmto Dohovorom (II. ÚS 47/97). Z tohto dôvodu je mandát Komisára pre deti postavený tak, aby sa naň mohla vo veci práv dieťaťa obrátiť ktorákoľvek osoba – fyzická alebo právnická.

Pokiaľ ide o vymedzenie pojmu dieťa, zákon č. 176/2015 Z.z. vychádza z definície uvedenej v článku 1 Dohovoru OSN o právach dieťaťa, že *„za dieťa sa považuje každá ľudská bytosť mladšia než 18 rokov, ak podľa právneho poriadku, ktorý sa vzťahuje na dieťa, nie je dospelosť dosiahnutá skôr.“*

Zákon č. 176/2015 Z.z. dáva dieťaťu možnosť obrátiť sa na Komisára pre deti samo alebo prostredníctvom inej osoby, a to aj bez vedomia osôb zodpovedných za dieťa. Podľa § 2 ods. 4 tohto zákona má dieťa *„právo obrátiť sa na komisára pre deti priamo alebo prostredníctvom inej osoby aj bez vedomia rodičov, poručníka, opatrovníka alebo inej osoby, ktorej bolo dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov.“* Vzhľadom na skutočnosť, že dieťa nemá spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, je potrebné zabezpečiť právo dieťaťa, aby sa mohlo obrátiť na Komisára pre deti priamo osobne alebo prostredníctvom tretej osoby. Ide o právo samotného dieťaťa vyjadriť svoju vôľu a v rozhovore s Komisarom pre deti môže dieťa predostrieť to, o čom chce hovoriť, ako aj možné návrhy riešenia problému.

K rozvoju schopnosti dieťaťa vytvoriť a formulovať svoj názor prispieva aj široká dostupnosť informácií, skúsenosti, prostredie, úroveň podpory a pod. Z tohto dôvodu je potrebné názory dieťaťa posudzovať výlučne individuálne, komplexným zhodnotením každého jednotlivého prípadu. To však kladie nemalé profesionálne a osobnostné nároky na tých, ktorí pracujú s deťmi, najmä na konkrétne uplatnenie práva dieťaťa pri jeho praktickej realizácii. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že aj v našej aplikačnej praxi možno od niektorých odborníkov počuť vetu: *„Ty tomu ešte nemôžeš rozumieť a preto Tvoj názor nie je dôležitý. My najlepšie vieme, čo je pre dieťa dobré.“* Je potrebné toto zaužívané kliše v aplikačnej praxi eliminovať a nahradiť ho práve participatívnym prístupom k deťom. Je to dlhodobý proces, ktorý sme už naštartovali.

Popri schopnosti formulovať názory je pre dieťa principiálne, aby mohlo svoje názory prezentovať slobodne, bez nátlaku alebo manipulácie zo strany iných osôb. V tomto kontexte je potrebné zdôrazniť nielen vhodnosť podmienok, vrátane vhodného prostredia pre vyjadrenie názorov dieťaťa, ale najmä pravdivé oboznámenie dieťaťa o podmienkach, spôsobe, možných rozhodnutiach, ktoré súvisia s prejavom jeho názoru.

Dieťa nesmie byť vystavené nevhodnému nátlaku, vmanipulované alebo dokonca zastrašované v súvislosti s vyjadrením svojho názoru. Na druhej strane nemožno opomenúť tiež potenciálne negatívne dôsledky neuváženého výkonu uvedeného práva, najmä pri veľmi malých deťoch alebo deťoch, ktoré sa stali obeťami zlého zaobchádzania (napr. syndróm CAN). V takýchto prípadoch je prvoradým cieľom ochrana dieťaťa.

Ak dieťa počas stretnutia s Komisárom pre deti vyjadrí svoje želanie, aby o obsahu rozhovoru neboli informovaní jeho rodičia, príp. iné zodpovedné osoby, takto poskytnuté informácie zostávajú dôverné (s výnimkou tých skutočností, ktoré môžu mať závažné dôsledky na dieťa alebo iné osoby napr. v trestnoprávnej rovine).

Základný princíp, aby bol Komisár pre deti dostupný pre všetky deti nezávisle na mieste, kde sa zdržiavajú, je zakotvený aj v zákonom oprávnení Komisára pre deti viesť osobný rozhovor aj bez prítomnosti tretej osoby, s dieťaťom držaným v niektorom z miest, určených na zaistenie osôb pozbavených osobnej slobody alebo osôb, ktorých osobná sloboda je obmedzená (väzba, trest odňatia slobody, ochranné liečenie, ochranná výchova). V súlade s trestnoprávnymi normami zákon č. 176/2015 Z.z. zaviedol osobitný mechanizmus pre dieťa v tzv. kolúznej väzbe,⁷ to znamená, že Komisár pre deti má oprávnenie hovoriť aj bez prítomnosti tretej osoby s dieťaťom v kolúznej väzbe. Aj keď takáto situácia v prípade detí nastáva výnimočne (v doterajšej praxi sa Komisárka pre deti s takýmto prípadom ešte nestretla), v záujme bezproblémového trestného konania má výkon svojho oprávnenia u dieťaťa v kolúznej väzbe oznamovať príslušnému prokurátorovi. Ak je dieťa vo väzbe, Komisár pre deti je oprávnený hovoriť s dieťaťom po dohode s obhajcom dieťaťa, ktorý môže byť prítomný pri rozhovore.

Komisár pre deti je oprávnený hovoriť s dieťaťom aj bez prítomnosti tretej osoby aj v miestach, kde sa vykonáva ústavná starostlivosť, výchovné opatrenie, neodkladné opatrenie⁸ podľa osobitných predpisov. Ide o dva ťažiskové zákony a to zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon č. 305/2005 Z.z.“), ktorý v § 45 upravuje podrobnosti o zariadeniach na výkon opatrení sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately. Týmito zariadeniami sú: detský domov, detský domov pre maloletých bez sprievodu, krízové stredisko, resocializačné stredisko pre drogový závislých a inak závislých a zariadenia, ktoré zriadili určený orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej

⁷ Podľa § 71 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku v prípade obavy, že obvinený „bude pôsobiť na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo inak máriť objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie,“

⁸ Bývalý inštitút predbežného opatrenia podľa Občianskeho súdneho poriadku č. 99/1963 Zb., platného do 30.6.2016.

kurately, obec, vyšší územný celok alebo akreditovaný subjekt. Druhým osobitným predpisom je zákon č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V § 120 tohto zákona sú uvedené špeciálne výchovné zariadenia, ktorými sú: diagnostické centrum, reedukačné centrum, liečebno-výchovné sanatórium. Zákon č. 176/2015 Z.z. používa pri výkone tohto špecifického oprávnenia Komiséra pre deti spojenie „rozhovoru s dieťaťom“ a preto nie je možné v praxi hovoriť „o vypočutí dieťaťa komisárom,“ ako si to často aj odborníci vykladajú. Komisar pre deti nemá takúto zákonnú kompetenciu, v civilnom konaní táto prislúcha len súdom.

IV. Komisar pre deti ako účastník v občianskom súdnom konaní

Komisár pre deti môže byť pribratý aj do súdneho konania v súlade s civilnými procesnými predpismi. Podľa § 12 ods. 2 zákona č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok (ďalej len „CMP“) „Súd môže uznesením pribrať do konania aj iný subjekt, ak to vyplýva z osobitného predpisu.“ Osobitným predpisom aktívne legitimizujúcim Komiséra pre deti ako iný subjekt je zákon č. 176/2015 Z.z., ktorý v ustanovení § 4 ods. 2, písm. g) dáva oprávnenie Komisarovi pre deti „zúčastniť sa konania podľa všeobecných predpisov o konaní pred súdmi.“ Podľa § 12 ods. 3 CMP „Subjekt podľa odsekov 1 a 2 je v konaní oprávnený na všetky úkony, ktoré môže vykonať účastník, ak nejde o úkony, ktoré môže vykonať len subjekt právneho vzťahu.“ Rozsah procesných práv a povinností Komiséra pre deti, je odvodený od rozsahu procesných práv a povinností účastníkov konania. Komisar pre deti v súdnom konaní nie je oprávnený na tie úkony, ktoré môže vykonať len subjekt právneho vzťahu v zmysle § 12 ods. 3 CMP (napr. zmena návrhu, späťvzatie návrhu a pod).

Na základe celkového vyhodnotenia konkrétneho prípadu a ak je to v záujme dieťaťa, Komisar pre deti podá návrh na pribratie do konania na príslušný súd. Podľa zisteného skutkového stavu a ustanovení zákona, súd uznesením rozhodne o tomto návrhu. Po pribratí do konania sa pojednávajú zúčastňujú zamestnanci Úradu komiséra pre deti (ďalej len „UKPD“) na základe poverenia Komiséra pre deti. Zástupcovia UKPD predkladajú súdu návrhy alebo odporúčania, ktoré sa nemusia zhodovať s návrhmi alebo odporúčaniami kolízneho opatrovníka alebo prokurátora.

K 31.12.2016 celkom v 45 prípadoch Komisar pre deti vstúpil do súdnych konaní.⁹

⁹ Zdroj: Správa o činnosti Komiséra pre deti za rok 2016.

V. Vypočutie dieťaťa v konaniach

Právo dieťaťa „byť vypočuté v každom súdnom alebo správnom konaní, ktoré sa ho dotýka, a to buď priamo, alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu,“ je vyjadrením jedného z jeho základných práv podľa Dohovoru OSN o právach dieťaťa. Dieťa má právo na vypočutie vo všetkých súdnych, ako aj správnych konaniach, ktoré sa ho týkajú (samozrejme s prihliadnutím na vek a vyspelosť dieťaťa).

Ide o také postupy, ktoré umožňujú výmenu informácií, priestor pre dialóg medzi deťmi a dospelými na základe vzájomného rešpektu.

V rámci civilného procesného práva sú akcentované práva dieťaťa vyplývajúce z Dohovoru OSN o právach dieťaťa. Podľa článku 4 základných princípov CMP: „Súd aplikuje a interpretuje právo rovnako vo vzťahu ku všetkým účastníkom konania. Ak je účastníkom konania maloleté dieťa, koná súd v jeho najlepšom záujme a ak je to vhodné, informuje dieťa o všetkých podstatných otázkach týkajúcich sa priebehu konania a veci samej. Ak je účastníkom konania osoba so zdravotným postihnutím, zabezpečí súd účinný prístup k spravodlivosti na rovnakom základe s ostatnými účastníkmi konania.“

Osobitosti výsluchu dieťaťa a právo dieťaťa vyjadriť svoj názor upravuje § 38 CMP, podľa ktorého *"ak je účastníkom maloletý, ktorý je schopný vyjadriť samostatne svoj názor, súd na jeho názor prihliadne. Názor maloletého zisťuje súd spôsobom zodpovedajúcim jeho veku a vyspelosti. Podľa povahy veci zisťuje súd názor maloletého bez prítomnosti iných osôb."* Týmto ustanovením sa zakotvuje garancia práva dieťaťa vyjadriť svoj názor v súdnych konaniach, zároveň jeho cieľom je aj zabránenie tzv. sprostredkovanému vypočutiu dieťaťa, najmä prostredníctvom orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej len „orgány SPODaSK“) a ďalších subjektov.

Ďalšou formou zisťovania názoru dieťaťa je súdnoznalecké dokazovanie, ktoré súd môže nariadiť po posúdení dôkaznej situácie prípadu v súlade s procesnými predpismi.

Ak však vypočúvanie dieťaťa prebieha prostredníctvom zástupcu dieťaťa, je zásadné, aby takýto zástupca zastupoval výlučne záujmy dieťaťa a nie záujmy iných osôb, orgánov, alebo inštitúcií. Rovnako je potrebné sústrediť pozornosť aj na spôsob podávania informácií, kladenia otázok dieťaťu. Je zaujímavé a vyplýva to aj z poznatkov Komisára pre deti, že väčšinou je dieťa schopné rozpoznať štýl kladenia otázok a často vycíti, že kladenie otázok nie je v jeho prospech. Zástupca tiež musí vedieť správne tlmočiť názory dieťaťa a nevydávať vlastné, prípadne sprostredkované názory za názory dieťaťa (najmä zmenené, skreslené názory orgánov SPODaSK, prípadne akreditovaných subjektov

– i napriek vyhotoveným záznamom). Rozhovor s dieťaťom je vhodné a aj potrebné viesť v prostredí, ktoré nie je zastrešujúce, necitlivé, nepriateľské, prípadne nevhodné jeho veku (napr. časť odpovede päťročného dieťaťa – „*nechcem ísť na úrad, nemajú tam hračky a je tam studeno, aj tety sú studené.*“).

Žiaľ Komisar pre deti sa stretáva pomerne často aj s neadekvátnym prístupom zamestnancov orgánov SPODaSK, ktorí uskutočňujú rozhovory s deťmi, i napriek obligatórnej zákonnej povinnosti uloženej orgánom SPODaSK v § 21 zákona č. 305/2005 Z.z., aby poskytl dieťaťu potrebnú pomoc na uľahčenie priebehu zisťovania jeho názoru na vec, a to v prostredí vhodnom alebo utvorenom na tento účel, ak zisťuje názor dieťaťa pre potreby súdu podľa § 38 zákona č. 161/2015 Z.z. CMP.¹⁰

V rámci takéhoto postupu dochádzalo a v súčasnosti stále dochádza v niektorých súdnych konaniach k situáciám, kedy sudca, rozhodujúci o budúcnosti dieťa a konajúci v jeho najlepšom záujme, dieťa ani osobne nevidel, ale rozhodoval na základe návrhu orgánu SPODaSK. Takéto vypočutie môže byť subjektívne, zavádzajúce a nekomplexné, o čom má Komisar pre deti praktické poznatky z viacerých zistených pochybení orgánov SPODaSK.

K objektivizácii názoru dieťaťa by mal práve slúžiť inštitút osobného rozhovoru sudcu s dieťaťom v rámci jeho vypočutia, nakoľko informácie získané z osobného rozhovoru majú oveľa väčšiu výpovednú hodnotu ako informácie, ktoré sú konajúcemu súdu sprostredkované písomnou formou v zmysle zákona č. 305/2005 Z.z. alebo inou sprostredkovanou formou.

V súlade s procesným postupom v týchto konaniach sudca rozhodne, či bude vypočutie prebiehať bez prítomnosti iných osôb alebo na vypočutie dieťaťa prizve iné osoby, ako je procesný opatrovník (príslušný orgán SPODaSK). Cieľom je, aby výpoveď maloletého nemohla byť ovplyvnená, napr. inými zúčastnenými osobami, konfliktom lojality a podobne.

O prebiehajúcom súdnom konaní má dieťa právo byť informované, toto oprávnenie je zakotvené v § 116 CMP, podľa ktorého „*ak sa to neprieči účelu konania, súd je povinný informovať o prebiehajúcom konaní maloletého, ktorý je s prihliadnutím na rozumovú*

¹⁰ Ak je účastníkom konania maloleté dieťa, súd môže jeho názor zisťovať, ak je s ohľadom na vek a rozumovú vyspelosť schopné samostatne ho vyjadriť, nielen jeho výsluchom na pojednávaní, ale aj prostredníctvom príslušného orgánu sociálnoprávnej ochrany detí. Je vecou súdu, ktorý zo spôsobov na zistenie názoru maloletého dieťaťa v konaní zvolí. (Uznesenie NS SR sp. zn. 2 Cdo 193/2007 z 1. mája 2008).

a vôľovú vyspelosť schopný pochopiť jeho význam a objasniť mu dôsledky súdneho rozhodnutia vo veci.“

Ako vyplýva z poznatkov z praxe Komiséra pre deti, najmä pribratím Komiséra pre deti do súdnych konaní vo veciach starostlivosti súdu o maloletých a aktívnymi návrhmi zástupcov UKPD na vypočutie dieťaťa, ktoré je schopné vyjadriť samostatne svoj názor, spôsobom zodpovedajúcim jeho veku a vyspelosti podľa § 38 CMP,¹¹ súdy častejšie vypočúvali deti priamo ako sprostredkovane, prostredníctvom orgánov SPODaSK.

Záverom je dôležité spomenúť aj latentný a trvalý problém viacnásobného vypočutia dieťaťa rôznymi orgánmi, čo je v rozpore s odporúčaniami Výboru OSN pre práva dieťaťa vo Všeobecnom komentári č. 12 (2009) k právu dieťaťa byť vypočuté.¹²

V aplikačnej praxi sa Komisar pre deti pomerne často stretáva s viacnásobným, nesytemovým vypočúvaním dieťaťa zo strany rôznych orgánov vo vzťahu k tomu istému prípadu. Ako častý a v súčasnosti aj „moderný“ fenomén v rámci „rodičovských bojov o dieťa“ je zabezpečenie si priaznivého súdnoznaleckého posudku osobitne pre každého z rodičov i za cenu viacnásobného vypočúvania dieťaťa. Dieťa je tak dlhodobo vystavované neúmernému psychickému vypätiu. Má pocit zlyhania, že mu nikto neverí a preto je opakovane vypočúvané a konfrontované so situáciami, na ktoré by chcelo najradšej zabudnúť. Medzi odporúčania Komiséra pre deti patrí aj apel na zainteresované subjekty, ktoré by mali dbať aj na to, aby sa dieťa nedostalo do konfliktu lojality, ktorý v ňom vyvoláva pocit viny pri prejavení svojho názoru, častokrát v spojení v rôznymi psychosomatickými problémami.

Bratislava, 18.05.2017

¹¹ "Ak je účastníkom maloletý, ktorý je schopný vyjadriť samostatne svoj názor, súd na jeho názor prihliadne. Názor maloletého zisťuje súd spôsobom zodpovedajúcim jeho veku a vyspelosti. Podľa povahy veci zisťuje súd názor maloletého bez prítomnosti iných osôb."

¹² „Dieťa by nemalo byť vypočúvané častejšie, než je potrebné, obzvlášť pri vyšetrovaní citlivých udalostí, ktoré môžu mať na dieťa traumatizujúci vplyv a pokračovanie viktimizácie dieťaťa.“